

EMPATIA I METÀFORA

Ramon ALCOBERRO

És molt habitual en psicologia considerar l'actitud empàtica en la seva similitud amb la metàfora. L'empatia i la metàfora tenen molt a veure amb el "com si" comparatiu, i amb el registre literari, en tant que formes de comportament imaginatiu, tal vegada fictici, però fortament arrelat en la realitat emocional.

En l'empatia, el meu patiment, la meva acceptació de l'altre, etc. no és mai del tot real perquè, tot i implicar-m'hi emocionalment, quan empatitzo amb algú, o amb una determinada situació, sé prou bé que racionalment, en última instància, jo no sóc un altre. I, en conseqüència, allò que succeeix a aquell amb qui mantinc una relació empàtica, tal vegada ho considero com una metàfora del que em pot arribar però no és la meva realitat, com a mínim no ho és de manera immediata.

El filòsof jueu nord-americà Ted Cohen a *Thinking of Others* (2008) [Hi ha trad. al castellà: *Pensar en los otros. Sobre el talento para la metáfora*, Barcelona: Alpha Decay 2011, trad. Juan Gabriel López Guix], sense usar mai en el seu text el concepte d'empatia, ha proposat una anàlisi sobre els usos de la metàfora, a estones profunda i de vegades un punt cursi (quan parla sobre els toros, o quan s'enferegia entre citacions balderes de poetes jueus americans). Seguiré el fil de les seves reflexions, perquè em resulta molt interessant a l'hora d'intentar apropar-nos a les altres ments i a la manera com comprenem l'altre, A l'hora de plantejar-nos com es pot sentir com a propi allò que a algú (que no sóc jo mateix) l'emociona o l'hi interessa, la metàfora ofereix un àmbit de reflexió molt suggerent.

No podria existir la literatura sense comprensió íntima de la metàfora, de la mateixa manera que no hi hauria tampoc vida social sense establir relacions empàtiques i sense esforç per copsar el que passa en les altres ments. D'aquí que, forçant una mica el text de Ted Cohen, sigui possible establir un paral·lelisme entre metàfora (concepte literari) i empatia (concepte psicomoral) o, al menys, investigar sobre la metàfora per tal de clarificar indirectament el sentit i els usos de l'empatia. Aquesta nota només pretén explorar un àmbit que, en última instància, resulta molt més extens i que, per exemple, té conseqüències més que significatives quan ens plantejem el tema de per què ens agrada una novel·la i què ho trobem en la lectura, que fins i tot, en alguns casos, pot transformar la nostra vida.

Hi ha un primer nivell que ens permet connectar empatia i metàfora. La metàfora sempre és ambigua, permet un seguit d'interpretacions, no necessàriament contradictòries entre elles, però sempre prou diverses. També l'empatia viu d'una certa ambigüitat interna. Empatitzem quan intentem pensar (o sentir) "com l'altre pensa (o sent)", sense poder estar gairebé mai segurs que l'altre i jo ens identifiquem plenament.

El valor de la metàfora no és mai reduïble a termes purament objectius (ni encara menys quantitius) i té un valor profundament cultural. L'empatia,

com la metàfora, ha de ressonar internament. Si dic, "en Pere és un gos", amb independència que els gossos em semblin simpàtics o agradables, entendré ràpidament que hi ha alguna cosa d'insultant en la metàfora.

El valor de la metàfora, com el de l'empatia, no depèn però de consideracions externes sinó que es construeix com un contingut mental. Per tal d'entendre la metàfora o d'expressar empatia necessàriament ens hem de considerar alguna cosa diferent del que som. Tenim empatia envers alguna cosa que nosaltres no som i entenem la metàfora perquè no ens inclou. Quan penso: "I si jo fos tibetà?" o "I si jo fos afeccionat a la música de Wagner?" estic pensant mons possibles (no sóc ni tibetà, ni wagnerià, sinó català i afeccionat a Verdi!). En la metàfora, com en l'empatia, em veig com una persona diferent a la que realment sóc. En paraules de Ted Cohen: *la creació, la creació, l'expressió i la comprensió de metàfores han d'implicar parlar i pensar sobre una cosa com si fos una altra* (p.27). No és que A i B comparteixin alguna propietat, sinó que *B té alguna propietat que es pot pensar, o imaginar, en A tot i que en realitat aquesta propietat no és literalment una propietat d'A* (p.29).

Tant en l'empatia com en la metàfora hi ha implícites preguntes com ara:

1. Què faria en Pere? (com se sentiria en Pere?).
2. Què faria jo?
3. Què faria jo si fos en Pere?
4. Què faria en Pere si fos jo?
5. T'agradaria que allò que han fet a en Pere t'ho haguessin fet a tu?
6. T'agradaria si fossis en Pere?

La resposta a aquestes preguntes podria ser la mateixa o ser molt diferent. Qualsevulla resposta possible té alguna cosa de predicció. Però en cap cas no implica necessàriament que jo m'identifiqui amb en Pere, ni que sigui correcte (ni incorrecte) moralment identificar-s'hi.

L'empatia, com la metàfora, no fa un judici de valor, ni està necessàriament vinculada a un fet objectiu. El valor moral de la metàfora, com el valor moral de l'empatia, o el de la imaginació interpersonal, no té una forma clara i distinta de descripció. Dependrà molt segurament de la nostra capacitat de "jugar net" sense voler imposar la meva (suposada) resposta sàvia a la resposta de l'altre. El valor de l'empatia (com el de la metàfora) es vincula més aviat a la possibilitat de construir una comunitat de sentiments. Sentir el mateix, fins i tot si molt possiblement el que estem sentint ens ho estem "inventant", és el que ens construeix com a comunitat. Per tal de sentir empatia, com per tal de comprendre una metàfora, n'hi ha prou amb *creure-hi*. D'aquí el poder terrible sobre la vida que comparteixen l'empatia i de la metàfora.

